

VYSOČANSKÝ XIV. SJEZD KSČ

ZDENĚK HEJZLAR

Dějiny Komunistické strany Československa jsou právě obohacovány o historickou kuriozitu, hodnou jen absurdity "normalizace": v pořadí tentýž sjezd strany, t. j. čtrnáctý, bude 25. května 1971 zahajován podruhé, a to jako generální "omluva" za právoplatné zahájení skutečného 14. sjezdu dne 22.8.1968 v Praze-Vysočanech. "Téze k 50. výročí KSČ" — i jinak plné neuvěřitelných dokladů o tom, jak falšovaná historie nemůže být učitelkou, ale jen služkou politiky — se s touto skutečností vypořádávají jednoduše: "Revizionistické síly uvnitř strany zformovaly druhé centrum ve straně. Jejich snahy vyvrcholily inscenováním nacionalistického a antisovětského vysočanského tzv. sjezdu". "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti" je mnohamluvnější. Říká se v něm m. j., že v srpnu 1968 "byl svolán... nelegální mimořádný 14. sjezd, na němž se chtěli pravíci oportunisté zmocnit úplně vedení strany a především vyhlásit všestranný boj proti Sovětskému svazu a zmobilizovat proti němu nejen všechny domácí, ale i zahraniční protisovětské a antikomunistické síly".

Pravda je samozřejmě docela jiná. Není však obtížné pochopit, proč k zákonitostem takové "normalizace", jakou si Husák v koalici se špičkami novotnovské byrokracie dílem nechal vnutit a dílem sám zformoval, patří především snaha zatemnit a zfalšovat obraz skutečného vnitrostranického vývoje a stavu věcí v roce 1968. Fakt, že pod tlakem hluboké společenské krise vznikla v Komunistické straně Československa reformní a demokratická opozice, že tato opozice dosáhla zcela demokratickými prostředky vnitrostranického boje většinového postavení, že dokázala zformovat reálný program strukturální demokratické reformy a vytvořit pro jeho uskutečňování nová spojení se všemi rozhodujícími národními silami, především s dělnickou třídou a inteligencí, že učinila první krok k možné obrodě strany v revoluční a demokratickou sílu možné obrody socialismu v zemi, že zatlačila mocné stalinistické křídlo novotnovského establishmentu až do naprosté bezmocnosti, to je přece — a nejen pro Československo, ale pro všechny evropské socialistické země a celé komunistické hnutí — fenomén mimořádně dalekosáhlého významu a obrovské brisance. Má-li být policejní-byrokratický komunismus sovětské provenience zachraňován, pak nestačí jen vojenská intervence sama o sobě, ale právě tento fenomén "československého jara" musí být co nejúplněji poplíván, překroucen a zfalšován nasazením psi hlavy, od "revisionismu" přes "antisocialismus" až k "imperialistické agendě" — a pak hlavně pokud možno rychle

"zapomenut". Druhý "takéčtrnáctý" sjezd KSČ má nepochybně především toto poslání. Potlačit praxi však nebude v tomto případě snadné. Československé záležitosti — a to i vnitrostranické byly právě v roce 1968 věci zcela veřejnou a existuje o nich dostatek přesvědčivých dokumentů.

O přípravě skutečného 14. sjezdu v roce 1968 se teď v Praze tvrdí, že jeho delegáti byli zvoleni v "ovzduší teroru" a porušování "zásad vnitrostranického života". Ve skutečnosti však byly právě tyto volby — poprvé od třicátých let — charakterizovány vysokým stupněm vnitrostranické demokracie a minimální tradiční byrokratickou manipulací. Jejich výsledky zřetelně vyjadřovaly vůli většiny aktivních členů strany, i oněch 10-15% tzv. "konzervativních" členů — většinou byrokratů závislých sociálně na předlednovém systému nebo přestárlych zkamenělých stalinismu, kteří nyní tvoří aktiv "normalizace" — se při těchto volbách plně a bez zábrán projevílo, a to jak počtem zvolených reprezentantů, tak počtem protihlasů proti výrazně progresivním kandidátům. Jejich slabost nespočívala v "teroru nebo manipulaci" proti nim: spočívala v nemožnosti otevřeně obhájit zcela zkompromitovanou a nadále nepřijatelnou minulou zruďnou praxi deformování socialismu. Ani proslulý "dokument" o stavu strany před sjezdem, kterým chtěli Kolder, Bilak, Švestka a Indra 20.8.1968 dosáhnout odložení sjezdu, se neodvážil fakt řádné a demokratické volby delegátů na sjezd učinit pochybným. Delegáti sjezdu byli nejlepší lidé strany. Zmizeli teď v politickém propadlišti "normalizace" spolu s více než půlmilionem jiných členů strany.

Zvláštní zloba "normalizátorů" soustřeďuje se samozřejmě k vysočanskému zahájení skutečného 14. sjezdu dne 22.8.1968. Je to přirozené: vysočanský sjezd jednak zcela zřetelně a konkrétně prokázal onen stupeň vnitřní změny ve straně, který by se tak rád zapomněl, a za druhé právě tento sjezd v rozhodující míře zmařil moskevský plán prezentovat intervenci jako "pomoc čs. komunistům v jejich boji proti kontrarevoluci". Intervence zůstala pak zcela obnažena jako prosté brutální velmocenské násilí se všemi dlouhodobými a neodčinitelnými následky, z toho vyplývajícími. Bylo třeba tříletého systematického a bezohledného decimování strany a celého národního života, aby teď, na "takéčtrnáctém" sjezdu československá "strana" Moskvě alespoň formálně stejně kvalifikovaně přiznala, co skutečná strana ve Vysočanech jednoznačně odmítla.

Vysočanské zahájení 14. sjezdu se dnes prezentuje v Praze jako prý "dlouho přípra

vovaná akce pravice", jako pokus zmocnit se vedení strany, jako akce neodpovědných dobrodruhů, namířená k zostření situace, k vyvolání otevřeného konfliktu s SSSR a spojenci a k rozbití komunistického hnutí. Ve skutečnosti ovšem nikdo především předčasné svolání sjezdu nepřipravoval. Byl řádně svolán na 9. září a bylo to respektováno. Ve straně však existovala stále ještě nebezpečná situace. V jejím ústředním výboru seděla většina, velmi rozporná a zbabělá, avšak přece jen nominální většina, která vznikla jako falanga Novotného a která jen se "skřípěním zubů" a pod tlakem změny uvnitř strany a ve veřejnosti hlasovala pro Dubčeka a s Dubčekem, ale která až do sjezdu představovala — zejména v souvislosti s tlakem Moskvy, avšak nejen pro případ intervence — reálnou základnu možného pokusu o převrat ve straně. I v předsednictvu ústředního výboru mohl být konečně Dubček za určitých okolností přehlasován. Situaci ve vedoucích orgánech strany mohl uvést v soulad se situací ve straně teprve sjezd sám. Trvalé napětí, které z toho vznikalo, nečinilo myšlenku o nutnosti předčasného svolání sjezdu tak neočekávanou, aby ji fakt intervence a odvěčení progresivních členů stranického vedení okamžitě a spontánně nevyvolal.

Předsednictvo ÚV přestalo v noci na 21.8. zatčením a odvěčením Dubčeka, Černíka, Smrkovského, Kriegla, Špačka a Šimona jako orgán dočasně existovat. Posledním jeho usnesením byl sice svolán k okamžitému zasedání ústřední výbor, avšak tento ústřední výbor se nesešel. V hotelu Praha shromáždila se jen jeho třetina. Ústřední výbor tak potvrdil sám svou nekompetentnost. Jménem strany mohli promluvit jen delegáti sjezdu. Iniciativa městského výboru strany v Praze nebyla žádnou konspirací "druhého centra", nýbrž jen výrazem všeobecného a spontánně vyjadřovaného přání strany. Během 21.8. bylo svolání delegátů konzultováno s předsta-

viteli všech krajských organizací strany i s představiteli slovenského ústředního výboru v Bratislavě. I v Bratislavě byl s okamžitým svoláním delegátů do Prahy vysloven souhlas. Později však — už pod Húsákovým vlivem — nebyli delegáti, shromáždění v Bratislavě, do Prahy vysláni. Husák už rozehrával svou vlastní "normalizační" partii: na jedné straně sice potlačil Hruškovičům formulované prointervenci stanovisko předsednictva a nepostavil se otevřeně proti svolání delegátů, na druhé straně však nepodpořil jejich praktickou účast v Praze, aby se mohl později snadněji od protiintervenci platformy tohoto shromáždění distancovat. Ani "třetinový" ústřední výbor v hotelu Praha nezůstal opomenut a neinformován. Přes značný odpor a rozpaky — jeho většina totiž marně čekala na něco docela jiného, na ustavení "dělnicko-rolnické vlády" Indry — bylo i zde nakonec shromáždění sjezdových delegátů vzato na vědomí a určena delegace, která se jej měla zúčastnit (Vaculík, Krček a j.).

Tři faktory určovaly nezbytnost uskutečnit shromáždění delegátů okamžitě a bez průtahů — i za cenu mimořádné organizační a technické námahy a nevyhnutelných četných improvizací. Nikdo jiný než právě jen delegáti sjezdu neměl v dané chvíli a s obecným uznáním možnost kvalifikovaně vyjádřit čs. stanovisko k intervenci. Nikdo jiný než oni nemohl zabránit plánovanému pokusu o vytvoření prointervenci pseudovlády jménem "strany", jak se o to ze sovětského velvyslanectví a u presidenta pokoušeli Kolder, Bilak, Indra a další. A konečně: nikdo nemohl předvídat, jaké budou další kroky Moskvy a zásahy intervenčních vojsk do vnitřního života země, jak bude Moskva na krach plánu s okamžitým vnitrostranickým a vnitrostátním převratem reagovat, a jak dlouho zůstane možnost více méně otevřené politické aktivity.

Shromáždění sjezdových delegátů, které se sešlo dopoledne 22.8.1968 pod ochranou

SOVĚTŠTÍ DŮSTOJNÍCI DO NAŠÍ ARMÁDY?

Situace v naší armádě je špatná. Aspoň tak se jeví velení Varšavského paktu a expertům t. zv. centrální skupiny sovětských vojsk v Milovicích. Kromě rozsáhlé čistky v důstojnickém sboru i procesům proti generálům a důstojníkům, o nichž píšeme ve zvláštním článku mužstvo stále jeví znepokojivé znaky lhostejnosti a přímo nepřátelství k okupační armádě a t. zv. novému vedení KSČ.

V březnu, kdy se situace v Polsku vyvíjela velmi složitě a Sovětský svaz nevyklučoval možnost vojenské intervence proti polským dělníkům, provedla politická správa armády na žádost velení Varšavského paktu průzkum o postojích čs. vojáků k případné takové akci. Výsledek byl velmi jasný: přes 60% procent vojáků a poddůstojníků se vyslovilo rozhodně proti jakékoliv formě čs. účasti ve vojenské intervenci, asi 30% se odpovědi vyhnulo a pouze 6% odpovědělo v tom smyslu, že kdyby to bylo třeba, tak by šli.

Z toho vyvodila sovětská i naše místa závěr, že čs. armáda jako taková je nepoužitelná pro kolektivní akce tohoto druhu a přikročilo se k vytvoření zvl. pohotovostních útvarů, které by byly vybrané z politicky zvláště prověřených vojáků a důstojníků. Kolik se jich najde, těžko zatím říci.

Mezitím bylo rozhodnuto, že do konce tohoto roku musí odejít z armády všichni ze strany vyškrtnutí důstojníci a poddůstojníci z povolání a to i přesto, že stav důstojnického sboru je již dnes katastrofální (podle vojenské hantýrky: čtvrtinový podstav). Maršál Grečko docela vážně nabídl československému vedení, aby volná místa obsadilo sovětskými veliteli, které rád zapůjčí. Nabídka zatím nebyla odmítnuta.

dělníků a milicionářů závodu ČKD Praha ve Vysočanech, nebylo svoláno ani připraveno jako sjezd. O tom, že se sjezdem stalo, rozhodla až skutečnost, že se tu shromáždily téměř tři čtvrtiny všech řádně zvolených delegátů a že prakticky jednomyslně projeví vůli konstituovat se jako zahájení 14. sjezdu. Není pravda, že to bylo proti stanovám strany: stanovy strany — a nejen KSČ — prostě s podobným možným projevem přímé demokracie nepočítaly. Jeho vnitřní kvalita je ovšem zcela nesporná a mnohonásobně převyšuje kvalitu kteréhokoliv konvenčního postupu. I členové starého ústředního výboru měli nejen možnost se dostavit, ale byli k tomu dokonce zvláště vyzváni. Že tak učinilo jen 26 z nich je důkazem o jejich tehdejší dobrovolném rozchodu s většinou ve straně. Účastníci sjezdu si byli vědomi vyjimečných okolností svého jednání: podmínili proto zvláštním usnesením platnost všech svých rozhodnutí přezkoumáním v dalších zasedáních sjezdu, zejména souhlasem slovenských delegátů, a prohlásili jednání sjezdu za permanentní.

Na programu jednání vysočanského zasedání sjezdu byly v podstatě jen dvě otázky, dané aktuální situací: stanovisko strany k intervenci, vyjádřené pak ve schváleném Prohlášení a ve Výzvě ke komunistickým stranám, a volba nového ústředního výboru a ústřední kontrolní a revizní komise strany. Vzhledem k malé účasti slovenských delegátů bylo přijato i Provolání ke slovenským komunistům. Každý, kdo přečte přijaté dokumenty, shledá, jak nehorázné je obviňovat sjezd z přijetí jakési "protisocialistické a protisovětské" platformy. Prohlášení i Výzva naopak zcela jednoznačně zdůrazňují zcela socialistický charakter nového politického kursu strany i příslušnost strany k mezinárodnímu komunistickému hnutí a čs. státu ke společenství evropských socialistických zemí. Odmítají absurdní tvrzení o kontrarevoluci v zemi a o jakémkoliv "pozvání" cizích vojsk k zásahu. Požadují odchod intervenčních vojsk, osvobození zatčených a odvečených představitelů strany a státu a obnovení podmínek pro normální život v zemi. Žádají protiintervenční jednotu lidu, důstojný neozbrojený odpor a solidaritu a podporu mezinárodního revolučního hnutí proti násilí. Žádají okamžité zahájení jednání o odchodu cizích vojsk a o nezasahování do vnitřních záležitostí země, dávají v úvahu možnost mezinárodní konference komunistických stran k posouzení situace a hledání východiska z ní. Vyzývají k protestní generální stávce a zavazují nový ústřední výbor k dalším opatřením podle vývoje situace. Byla tu tedy odsouzena intervence a byl vysloven požadavek rovnoprávného, skutečným mezinárodním zájmům socialismu odpovídajícího jednání, vedoucího k odstranění katastrofálních následků sovětského hegemónismu a intervencionismu. Objevily se i radikálnější požadavky: okamžitý odchod vojsk jako podmínka jednání, příprava ozbrojeného odporu proti interventům, pře-

rušení styků s Komunistickou stranou Sovětského svazu, permanentní generální stávka až do odchodu interventů. Nemohly se neobjevit: i ony reprezentovaly vážné názory jisté radikální části strany a byly motivovány katastrofální sovětskou politikou. Sjezdová většina je však neakceptovala. Byla si vědoma nesmírné — i když čs. stranou nezaviněné — složitosti vzniklého konfliktu a nebezpečí jeho možného zostřování. Pozice vysočanského 14. sjezdu byla pozicí, z níž se mělo a mohlo pevně jednat, nikoliv střílet, a českoslovenští reformní komunisté nebyli a nejsou žádnými dobrodruhy, jak se je dodatečně snaží představovat "normalizační" propaganda.

Volba nového ústředního výboru se ve Vysočanech stala nezbytnou nikoliv proto, že se "někdo chtěl zmocnit strany". Zápas byl v této otázce dávno rozhodnut: kdyby se byl 14. sjezd sešel v normálních podmínkách v září, byl by naprostou většinou zvolil nový ústřední výbor bez zkompromitovaných a neschopných stalinistů a jako reprezentaci jasného spojení umírněnějších a radikálnějších reformních sil ve straně. V tomto ohledu nebylo třeba skutečně nic urychlovat. Avšak intervence vytvořila novou situaci: byla zřetelně vedena ke znemožnění sjezdu a starý a nekompetentní ústřední výbor byl vyhlédnut, aby dříve či později "pokryl" svým souhlasem intervenci a uskutečnil převrat, jak to jasně dosvědčuje uveřejněný fingoovaný "zvací" dopis, odvečení progresivních členů stranického vedení i celá taktika domácí páté kolony. Že to bylo prováděno s tak mimořádně špatným odhadem vnitrostranické i vnitrostátní situace a s tak neuvěřitelným diletantismem, je jiná záležitost. Bylo povinností delegátů sjezdu, aby takové možnosti zhanobení strany zabránili. Nedokonalosti improvizované volby nového ústředního výboru bylo možno později korigovat, avšak nepřítomnost vedoucího orgánu strany s dostatečnou důvěrou a s pevným protiintervenčním postojem nebylo možno riskovat.

Je všeobecně známo, že uskutečnění a postoj vysočanského 14. sjezdu KSČ v rozhodující míře znemožnily původní moskevský plán okamžitého převratu v Československu, že zatarasily prostor rejdům páté kolony uvnitř země, a že donutily Moskvu k jednání nejen se Svobodou a se "svými vlastními", ale i s Dubčekem a jeho druhy, které měl potkat zcela jiný osud. Je však stejně tak známo, že výsledky jednání v Moskvě neodpovídaly zájmům Československa v té míře, jak to požadoval sjezd. Ačkoliv si byl ústřední výbor zvolený vysočanským sjezdem vědom, že už v těchto výsledcích jsou obsaženy základy pro možnou tragedii "normalizace", přece však nakonec ve své většině přijal Dubčekova stanoviska a návrhy — a tím i výsledky moskevského jednání — jako možné východisko k obraně minima reformního programu. Je už jinou kapitolou moskevské věrolomnosti na jedné straně a slabosti čs. posrpnové politiky na

straně druhé, jak a proč byla taková možnost ztracena.

Jakkoliv bude jistě na květnovém sjezdu "normalizované" strany v Praze učiněno mnohé, aby příprava skutečného 14. sjezdu a jeho vysočanské zahájení byly "vyvrženy" z dějin strany, zůstanou světlou—možná nej—světlejší — kapitolou padesátiletých dějin strany. Přes porážky, přes neuzavřenost a rozpornost představují součást historicky podmíněného, avšak zcela reálného pokusu skutečných čs. komunistů o hledání socialistického východiska z nepřijatelných okovů stalinismu a nerovnoprávnosti národů socialistického společenství. Zakládají novou tradici, k níž se bude budoucnost mnohokrát vracet.

Co s komunistickou stranou?

Zrodila se, jako všechny ostatní, z opojení Říjnem, z představy světové revoluce, z radikalizace mas po první světové válce. Na rozdíl od tolika jiných dostala do vínku legalitu existence a tři desítky let tradice organizovaného marxistického dělnického hnutí. V zemi, jež si zvykla spojovat myšlenku pokroku národního a sociálního, humanismus se socialismem. Rebelie patřila v Čechách odedávna k samozřejmostem, a rebel, buřič, odbojník byly šlechtické přídomky, které rozdával lid, když rodová šlechta byla rozehnána do všech koutů světa či vykrvácela pod katovou sekerou v předposlední z jeho revolucí.

V té době, a právě z těchto důvodů, s k ní přihlásili mnozí z těch, kdo byli elitou země, jejím hlasem i svědomím, vždy živým a burcujícím. Stejně jako v dalekém a přece tak blízkém Rusku šli revoluční dělníci ruku v ruce s revoluční inteligencí jako skutečná avantgarda.

Po osmi letech tuto jednotu rozbili. Nejlepší lidé, nejlepší mozky, nejoddanější soudruzi zvedli hlas na protest proti nařízené stalinizaci, již se tehdy říkalo "bolševizace". A když to nepomohlo, odevzdali i stranické legitimace. Správně pochopili, že těžký stín feudálního Ruska zalehl nejen revoluční ideál, ale i Marxovu revoluční teorii a že ve jménu revoluce začíná ohněm vypalovat všechno, z čeho tento ideál a tato teorie rostly. Na českou demokratickou tradici dělnických organizací a dělnického hnutí navěsili krunýř poloilegální organizace, v tu chvíli ve vlasti revoluce už pomalu, ale jistě infikované starým carským policejním myšlením.

Světová hospodářská krize a rostoucí fašistická hrozba nestačily sice zabrzdit ani podstatně ovlivnit tento proces v Sovětském Svazu, ale donutily zbolševizované komunistické strany, aby se alespoň v poslední chvíli rozpoměly na tradici, z níž se zrodily. V Německu bylo už pozdě, ale jinde se ještě stačila zrodit lidová fronta, společný boj ve Španělsku, akce proti válce a fašismu. Na okamžik to vypadalo, že základní hesla bolševizace — "Co je dobré pro SSSR je dobré pro nás", "Kritériem činnosti každého komunisty je bezpodmínečná věrnost Sovětskému svazu" — ustoupila znovu nezbytnosti analýzy vlastních potřeb, vlastní historické situace.

Ale jenom zdálo. Když Stalin podepsal pakt s Hitlerem, když polští komunisté zmizeli ve stalinských koncentracích, když četní němečtí soudruzi byli vydáni hitlerovským esesákům, objevilo se znovu dilema, před čímž stáli komunisté v době čistek a procesů: Je skutečně bezpodmínečná podpora SSSR v zájmu mezinárodního dělnického hnutí? — Porážka západních demokracií v prvním období války, Hitlerův útok na SSSR a role, kterou Sovětský svaz sehrál ve druhé světové válce, však znovu jakoby ospravedlnily heslo ražené bolševizací.

Za ta leta ovšem prošly komunistické strany dlouhým vnitřním vývojem. A jmenovitě ty, jimž demokratická struktura jejich zemí umožnila důsledně vybudovat kompletní vlastní stalinskou strukturu. Patnáct let neustálého prověřování stranických funkcionářů oním základním kritériem, jímž byla naprostá, bezpodmínečná věrnost SSSR, neponechalo na zádném z vedoucích míst nikoho, kdo by nebyl takto prověřen přímo sovětskou stranou. Kdysi se rozumělo samo sebou, že Kominternu bude schvalovat vedoucí funkcionáře každé ze svých sekcí. Když zájem světové revoluce byl nahrazen zájmem SSSR, zprvu neoficiálně a pak zcela úředně, zdálo se mnohým, že je to jen formální rozdíl. Leta války a poválečné období ukázaly, že je to rozdíl podstatný.

Po druhé světové válce bylo zájmem Sovětského svazu vytvořit si co nejdále sahající předpolí v Evropě, využít ekonomických zdrojů východoevropských zemí k zacelení vlastních válečných ran a zvýšení vlastní vojenské a ekonomické síly, upevnit své postavení druhé světové velmoci vytvořením rozsáhlé oblasti, vojensky, ekonomicky i politicky kontrolované z Moskvy. Komunisté, dosazení k moci nikoli z titulu vlastní síly — s výjimkou Jugoslávie, Albánie a do jisté míry Československa — nýbrž z titulu nejoddanějších ručitelů sovětských zájmů, měli tak znovu jediný úkol: Dbát, aby lidově demokratické země konaly jen to, co je dobré pro SSSR. Když jugoslávští komunisté dali přednost vlastním zájmům, vlastní národní hrdosti, vlastní zkušenosti a vlastní tradici, byli vzápětí vyobcováni a zavrženi jako agenti imperialismu.

Tehdy se poprvé ukázalo, že jediným skutečným ručitelem sovětských zájmů je vojenská okupace. Podmínky k okupaci